

På Pastoralinstitutets catwalk. Kvinnor i prästdräkt

Birgitta Meurling

Institutionen för kulturanthropologi och etnologi, Uppsala universitet
birgitta.meurling@etnologi.uu.se

Keywords

*Clerical culture,
women clergy,
gender,
femininity,
clerical garb*

Abstract

In this article, the attitude of Swedish women clergy towards clerical garb is discussed. How can women dress so as to be regarded as "true" women and at the same time as serious ministers? Originally, clerical garb was designed for men, but attempts have been made to achieve transition to garments more suitable for women. One alternative is the attire designed for women clergy worn by the pioneer generation ordained in 1960, among others by Margit Sahlin. Today, many kinds of attire have been designed for women ministers. One crucial question discussed by my informants concerns the issue of how feminine their clerical garb may be allowed to appear. And what is "feminine" in this context? Can women clergy wear high-heeled shoes and put on make-up? Another crucial point is what comfortable clerical attire means to women. Yet another question concerns the violation of norms relating to clerical garb. Do such norms exist? If so, what do they prescribe? For example, can a woman priest combine a clerical collar with a flowery dress, as one of my informants once did? The theoretical inspiration of the article derives from gender studies, studies of uniforms, and gender and fashion studies.

"Vad är det med prästkläder och kvinno-kroppen som blir så laddat?", frågar sig en kvinnlig präst som jag är bekant med och en annan säger: "Folk har så mycket synpunkter på våra kroppar..."¹ Eftersom jag också funderat på denna problematik, beger jag mig en snöig februaridag till en s.k. kläddag på Pastoralinstitutet i Uppsala för att försöka foga ytterligare några bitar till det pussel som rör prästkläder, kropp och kön. Kläddagen innebär i detta sammanhang att olika skrädderier och klädproducenter visar upp sin kollektion av prästkläder för de prästkandidater som snart skall prästvigas. Till att börja med går jag

runt och tittar på de kollektioner som visas, samlar på mig broschyrer och visitkort, ställer en del frågor till utställarna och förklarar för säkerhets skull att jag inte står i begrepp att köpa prästdräkt utan att mitt intresse är rent akademiskt. Rundvandringen innebär något nytt, men ger mig också en känsla av igenkännande. Fenomenet kläddag är en nyhet, medan prästdräkter var ett vardagligt plagg under min uppväxt.

Kläddagens höjdpunkt utgörs av själva klädvisningen, då prästkandidater, prästvigda och i något fall klädproducenten själv visar upp plaggen. För de flesta är det en

ovan situation, vilket märks på framförandet. Vissa har lättare att beträda Pastoralinstitutets "catwalk" än andra, somliga bär upp plaggen med självklar elegans, andra tycks obekväma i mannekängrollen. "Mannekängerna" går runt och den som vill kan nypa i tygerna och känna på kvalitén. Jag tittar, antecknar, känner på tygerna och fascinerar av att prästkläder idag kan utformas på så många olika sätt jämfört med tidigare.

Denna artikel handlar om kvinnliga prästers förhållningssätt till prästdräkten, en ämbetsdräkt som ursprungligen skapats för män. I artikeln diskuteras mina informanternas syn på funktionella och bekväma prästkläder. Hur kan och bör prästkläder för kvinnor se ut? Var går gränserna för hur "kvinnlig" en kvinnlig präst kan te sig? Materialet består av intervjuer med kvinnliga präster, deltagande observation på den nämnda kläddagen samt broschyrer och småtryck som klädproducenterna delade ut vid samma tillfälle. Tyngdpunkten i denna artikel ligger dock på intervjuerna, medan övrigt material utgör bakgrundsmaterial som jag inte fördjupar mig närmare i.² Intervjuerna förmedlar informanternas egna erfarenheter och intryck. Hur deras klädsel och framtoning uppfattas av exempelvis församlingsbor, går däremot inte att utläsa av detta material.³

Teoretiskt kan man tänka sig flera infallsvinklar. Jag har här nöjt mig med att anknyta till några studier med genusperspektiv på kropp och uniformer. Denna diskussion kan naturligtvis utvecklas och fördjupas mer i andra sammanhang.⁴

Kvinnor i prästdräkt

Hur ser då prästdräkten ut? De tre första kvinnor som prästvigdes i Svenska kyrkan 1960 bar den s.k. prästklänningen eller

sahlinklänningen, som tillsammans med ett specialutformat silverkors, formgavs av en av pionjärerna, Margit Sahlin, i samarbete med professionella klädskapare och formgivare.⁵ Denna klänning kan genom sin skärning, som enligt uppgift anknyter till hagaprincessornas brudklänningar, uppfattas som mycket kvinnlig i snittet och är den enda prästdräkt för kvinnor som godkänts av biskopsmötet.⁶

Bruket av *sahlinklänningen* tycks dock vara i avtagande, men det finns idag andra prästklänningsmodeller, t.ex. den som biskop Caroline Krook i Stockholms stift lät utforma. Vanligare än klänning tycks olika varianter av *kaftan* och *kaftanett* vara. Dessa anknyter tydligt till den manliga ämbetsdräkten. Kaftanen är i sin ursprungliga form den rock som de manliga prästerna bär till byxor, prästskjorta, prästkrage och ofta prästelva. Flitigast använd i dagligt bruk tycks dock numera den s.k. prästskjortan i olika färger, med *istickskrage* eller "*frimärke*", vara. Det anses vara ett praktiskt plagg som exempelvis kan bäras till kavaj, kofta eller tröja tillsammans med kjol eller långbyxor och därför ger andra variationsmöjligheter än kaftanen och prästklänningen. Prästskjortan finns i olika utföranden och färger, varav vissa numera sys i mer figurnära modeller och därför av vissa uppfattas som mer bekväma för kvinnor. Till kaftan kan präst- eller kaftanskjorta bäras antingen med *istickskrage* eller prästelva. Den senare utgörs av två vita stärkta "snibbar", som liknar två ettor (elva) och som symboliserar lagen och evangeliet. Dessa är fästa vid en vit rundkrage.

Från och med början av 2000-talet finns också *trikåtoppar* för kvinnliga präster. Dessa designas av Maria Sjödin (Stockholm) och uppskattas av flera av mina informanter, eftersom de är figurnära och uppfattas som mer kvinnliga (Engström

2008:33, Rosenhorn 2009:27:ff). Några informanter tycker, däremot, att de är för åtsmitande och att de därför inte passar i yrkessammanhang. Maria Sjödin arbetar gärna med trikåmaterial och på Pastoralinstitutets kläddag berättade hon att storsäljaren i hennes kollektion är den s.k. Eva-toppen i råsidan och ull.⁷

Sahlinklänningen är den enda ämbetsdräkt för kvinnor som godkänts av biskopsmötet. Här bärs klänningen med prästelva. De första kvinnorna som prästvigdes i Svenska kyrkan bar ett silverkors i stället för elva. Foto: Birgitta Meurling.

Så långt något om bakgrunden till prästkläder för kvinnor. På Pastoralinstitutets kläddag i Uppsala vintern 2011 visades kläder från skradderier och klädfirmor i Stockholm, Uppsala, Linköping, Norrköping och Vingåker. En rad olika varianter av prästdräkter förevisades och framför allt i fråga om plaggen skapade för kvinnor fanns en relativt stor variation.⁸ Särskilt intressant var det att se vilka olika typer av kaftanetter, tunikor och prästklänningar som fanns. Några av prästklänningarna tycktes vara inspirerade av klänningsnitt från förra sekelskiftet med lätt puffiga, långa ärmarna. De textila materialen varierade; bomull, ull och blandmaterial förekom.

Att det är viktigt för de blivande prästerna att ta del av klädbudet är begripligt. Priset för att låta sy upp en prästdräkt ligger idag på mellan 10 000 och 15 000 kronor.⁹ Det är alltså en stor investering det här är fråga om och det är viktigt att man trivs med sin ämbetsdräkt. Den skall brukas i många år.

Gör kläderna prästen?

Det sägs att kläderna gör mannen. Frågan är om de också gör prästen, oavsett kön. Det finns tolkningar som pekar i den riktningen. Att välja prästdräkt är för prästkandidaterna ett slags övergångsrit, menar informanten Stina. Det är ett sätt att mentalt växa in i och förbereda sig för yrkesrollen. Att välja ut och prova prästdräkt betyder mer än att bara gå och köpa sig en prästskjorta. En prästskjorta behöver inte måttbeställas och kan kanske uppfattas som något mindre iögonenfallande än kaftan, kaftanett och prästklänning. Det finns exempel på att en viss typ av kläder påverkar ens kroppshållning och rörelsemönster. Att bära upp ett festplagg, innebär

att man anpassar hållning och gångart efter dess snitt och tygkvalitet.¹⁰ Det gäller även det den prästerliga ämbetsdräkten, menar informanterna. Men det är inte bara kroppens utseende som förändras av kläderna, det sker något på ett mentalt plan också. När det gäller prästdräkten utgör den fortfarande en materialisering av idén eller föreställningen om en präst (Klepp 2009:84; Knuts 2006). Den utgör ett symboliskt och kulturellt kapital, som varken dess bärare eller omgivningen svävar i okunnighet om (Bourdieu 1996). Att ikläda sig dräkten blir därför att ikläda sig rollen.

Men det är en dubbelriktad process. Det är inte alla som förmår eller vill lära sig att bära upp vissa plagg. Man känner sig inte bekväm i vissa kläder, kanske för att man finner dem ovana att bära, obekväma eller för att situationen är ovan. Detta märktes tydligt på Pastoralinstitutets kläddag. Förmodligen var det i minst lika hög grad situationen som plagget i sig som kändes besvärande för somliga ”mannekänger”. Kläderna gör således något med kroppen och även med vår mentala inställning, men kroppen och vår tankevärld gör också något med kläderna (Klepp 2009: 85). En nyligen prästvigd person kanske laddar prästdräkten med positiva förväntningar, som gör att upplevelsen av att ikläda sig och bära ämbetsplagget blir en angenäm erfarenhet. Det omvända kan naturligtvis också ske: negativa erfarenheter förknippade med ett visst klädesplagg, kan leda till att man upplever det obehagligt att ikläda sig och bära just det plagget.

Uniformsplagg och yrkeskläder är emellertid föränderliga. Etnologen Marianne Larsson diskuterar brevbärarnas uniformer och analyserar bl.a. de förändringar som postens yrkeskläder genomgått. Hon visar att det fanns ett missnöje bland

brevbärarna på 1960- och -70-talen när det gällde uniformerna och beskriver det motstånd och de strategier som de postanställda utvecklade, ett motstånd som också innebar att yrkesplaggen på sikt förändrades (Larsson 2008, 2009). På liknande sätt vore det intressant att diskutera prästplaggens kontinuitet och förändring, något som dock av utrymmesskäl inte låter sig göras i detta sammanhang. Kaftan och kaftanett anknyter till en klädtradition som utvecklats under flera århundraden. Plaggen refererar till denna tradition, men utvecklas också och förändras, vilket särskilt de kvinnliga prästernas ämbetsplagg vittnar om.

Rätt klädd – och bekvämt

Att kroppshållning och rörelsemönster förändras i viss utsträckning när man bär yrkesplagg är omvittnat, men även sinnesstämning och förhållningssätt påverkas när man bär t.ex. prästdräkt, som signalerar ett visst symboliskt och kulturellt kapital. Man träder på ett mycket påtagligt sätt in i en yrkesroll, vilket influerar dräktens bärare, men också omgivningen. Människor runt omkring har nämligen också förväntningar på hur en präst skall se ut och bete sig. Inte minst gäller det kvinnor som är präster. En präst som uppträder med röda, högklackade pumps i gudstjänstsammanhang blir förmodligen föremål för uppmärksamhet, både positiv och negativ. Den inledningsvis citerade informanten Johanna understryker det faktum att just kvinnliga präster får finna sig i kommentarer: ”Folk har så mycket synpunkter på våra kroppar.” Och hon tillägger: ”En man är alltid en man, han behöver inte ens tvätta håret!” Här antyds att män, i det här fallet manliga präster, står för och utgör normen och därför inte behöver anstränga sig i lika hög

grad som kvinnor för att vara måluppfyllande (jfr Bengtsson & Frykman 1987).

De kvinnor jag har intervjuat betonar vikten av att känna sig "rätt" klädda i samband med sin yrkesutövning. De vill framstå som seriösa utan att för den skull behöva vara slätstrukna och helt likformigt klädda. Stina menar exempelvis att det är en fördel för kyrkan med en viss pluralism. Eftersom de människor som kyrkan vill nå har olika erfarenheter och bakgrund, är det sannolikt positivt att kyrkans medarbetare, inom rimliga gränser, kan låta något av en personlig stil tona fram, men utan att det blir fråga om ytterligheter. Flera informanter är dessutom skickliga på att utnyttja kläder som strategi. De anpassar sin klädsel för att passa omgivningen, men också för att föra ut personliga budskap som t.ex. att alla präster inte är män (vilket torde vara uppenbart) eller att kyrkan inte är tråkig (Rosenhorn 2009:34). Sammanhanget får avgöra vilken klädsel som bedöms som lämplig.

Synen på klädsel och framtoning växlar mellan informanterna. Stina har t.ex. en mer liberal inställning än Karin. Den senare anser att prästklädseln bör vara strikt, att eventuella smycken såsom örhängen bör vara små och diskreta, att nagellack och läppstift inte bör förekomma, ej heller några åtsittande kläder. Yrkesutövarens klädsel och framtoning får nämligen inte dra uppmärksamheten från de seriösa arbetsuppgifter som hon eller han utför. Karin menar att Maria Sjödin-topparna exponerar för mycket av kvinnokroppens former. Om prästen bär sådan klädsel riskerar man att "fokus hamnar fel". Stina är av en annan mening och framhåller att i ett samhälle där modet för närvarande föreskriver åtsmitande kläder, så väcker knappast trikåtopparna någon större uppmärksamhet. Man kan också välja att

köpa storlekar som är något rymligare och därför inte lika "avslöjande". Dessutom, påpekar hon, kombineras oftast toppen med en jacka, en kavaj eller en kofta, vilket gör att plagget och de kvinnliga formerna till viss del döljs.¹¹

Bakom sådana resonemang döljer sig seglivade föreställningar om kvinnor såsom stående naturen närmare än män. Sådana föreställningar inrymmer också tankegods som gör gällande att kvinnor skulle vara mer sexuella varelser än män (Ortner 1974, 1996, Ehn & Löfgren 2001). Därför kan de också inleda män(niskor) i köttslig frestelse, vilket vore olämpligt om prästvigda kvinnor gjorde. Mot bakgrund av ett sådant resonemang bör därför inte kvinnliga präster bära åtsmitande plagg under tjänsteutövning.

Informanterna vill inte bara känna sig rätt utan också bekvämt klädda. Innebörden i begreppet bekväm är dock värd att fundera något över. När vi till vardags talar om bekväma kläder, tänker vi ofta på plagg som känns behagliga mot kroppen, kläder som inte sitter åt för mycket och är sydda i mjuka behagliga material. Det handlar om bärarens upplevelse av att bära plagget. Men bekväma kläder är också sociala och kulturella konstruktioner. Det handlar även om situationen, när ett visst klädesplagg känns bekvämt att bära. Förknippar vi ledig klädsel med avkoppling, så uppfattar vi förmodligen lediga plagg som bekväma plagg och laddar dem med positivt innehåll. Men att bära joggingdress på en frackmiddag skulle för många förmodligen inte kännas bekvämt, även om man i andra sammanhang finner dressen vara ett ytterst behagligt plagg. Kontexten avgör alltså när vi trivs i vissa klädesplagg. Form, funktion och mening är väsentliga dimensioner att avtäcka (Klepp 2009:77ff). Att tankarna på

det vardagliga och bekväma smugit sig in i konstruktionen av vissa prästkläder, märks bland annat i beteckningar som Casual Priest trikåtop (Maria Sjödin) och Casual Clergy jeansskjorta (Clergy Collection, Håkanssons of Sweden). Den senare beskrivs i en broschyr från Håkanssons of Sweden som en "skön jeansskjorta, unikt designad med frimärkskrage".

För mina informanter ligger prästklädernas bekvämlighet för det första i den vardagliga förståelsen av ordet: plagg som är lätta att röra sig i och som är sydda i material som uppfattas som just bekväma, det vill säga inte stela, tunga och otympliga. De ska också vara lätta att tvätta och vädra. Lågklackade och bekväma skor är ofta att föredra på kalla stengolv framför högklackade skor med tunn sula. Men för det andra ligger bekvämligheten också på det situationella planet. I vissa sammanhang känns det rätt att bära yrkesplagg, i andra inte. Här finns naturligtvis vissa individuella variationer. Vissa präster har inget emot att gå till närbutikerna och handla iförda prästdräkt eller prästskjorta, andra undviker det helst, menar informanterna.

Glappet

Den nämnda omsvängningen beträffande ämbetsplagg för kvinnliga präster inrymmer en viss ambivalens: samtidigt som man fjärmats sig från de kvinnligt kodade sahlänklänningarna, uppfattar man de manspräglade ämbetsplaggen som obekväma och just okvinnliga: för stora, för långa, för vida och med obekväma kragar. De har helt enkelt inte i grunden skapats för att passa kvinnors kroppar.¹² Detta är ett uttryck för vad statsvetaren Cecilia Åse (2000: 55) i sin undersökning om polisuniformen kallar för *glappet*. Därmed avses att det uppstår ett glapp mellan innebörden av

att vara kvinna och innebörden av att vara utövare av en viss yrkesroll, i detta fall präst. Kvinnorna är präster trots sina "annorlunda" kroppar. De måste förhålla sig till en manligt kodad yrkesroll och en manlig norm, bland annat i fråga om klädseln. Bär de prästklänning, så sticker de ut som just *kvinnliga* präster. Bär de kaftanliknande plagg eller prästskjorta känner de sig inte alltid bekväma i den kostymeringen heller och fortfarande kan de sticka ut som just kvinnliga, vilket i och för sig kan vara positivt i vissa sammanhang. Frågan om välbefinnande har, som konstaterats, såväl en kroppslig som en mental dimension (Klepp 2009:77f). Glappet kan handla lika mycket om att känna en mental obehagskänsla som en fysisk (i form av kläder som inte känns bekväma att bära på kroppen). En obehagskänsla som hänger samman med prästrollens patriarkaliska historia, kan eventuellt även ta sig sådana uttryck som att föranleda en viss obehagskänsla vid iklädandet av vissa plagg, som förknippas med denna historia. Ingen av informanterna har dock direkt vittnat om detta.

I balansgången mellan "för mycket" och "för lite" kvinnlighet, som de kvinnliga prästerna ofta ger uttryck för, kan frimärkskragen emellertid fungera som en sköld, en kvalitetssäkring eller ett förtroendekapital.¹³ Prästskjortan tycks nämligen avpersonifiera och avsexualisera bäraren, menar några informanter (däribland Stina). Men den fungerar även som en etikett, en stämpel och ett hinder, vilket är negativt (Rosenhorn 2009:24f). Det är alltså kontexten som avgör prästskjortans, liksom övriga yrkesplaggs, potential.

En blommig sommarklänning

Det finns en och annan informant som vågar överträda klädnormerna en smula. Infor-

manten Charlotta berättar om sin längtan efter en i vissa sammanhang ledigare, ”kvinnligare” och mer personligt utformad prästdräkt, en där känslan av glapp minimeras:

Jag tycker om att sy kläder, har sytt mig några prästklänningar, sommarklänningar. /.../ en blommig, vit, som jag har på friluftsgudstjänster och terminsavslutning på barntimmarna med ett litet instick här [visar plats för ”frimärke” vid halslinningen]. Det är förmodligen helt reglementsvidrigt, /.../ men jag tyckte det var kul! En lite rolig grej. /.../ En klänning med... just tunt tyg, det får inte vara för tunt, men anständigt tunt [skratt], med rätt mycket vidd i kjolen, vit med lite blommor. Det får inte vara för blaffigt heller, men jag gillar den faktiskt.

Charlotta berättar om sin blommiga prästklänning med glimten i ögat. Hon är medveten om att hon kanske brutit mot en yrkesmässig klädkod, samtidigt bejakar hon här en uppfattning om ”traditionell kvinnlighet” och hon iscensätter denna kvinnlighet i sammanhang (barntimmarnas terminsavslutning), där hon kan uppfattas som moderlig – moderlig, eftersom kvinnors samband med barn är en seglivad tankefigur.

Vi kan konstatera att olika *könsnormer* – här i betydelsen mer eller mindre tvingande förväntningar på kvinnligt och manligt beteende, utseende och framtoning – bokstavligt talat kolliderar i Charlottas blommiga prästklänning. En blommig sommarklänning förknippas ofta med ljuv, ”traditionell” kvinnlighet och kanske snarare med fritid, semester eller fest än med stram yrkesutövning. Samtidigt används den här i ett yrkessammanhang, där den professionella utövaren förväntas bära strikt klädsel, ofta i mörka eller

diskreta färger, inom ramen för ett yrke som i århundraden förknippats med män. Kronan på verket blir här ”frimärket”, ämbetsemblemet mitt i den förment kvinnliga utstyrseln, något som signalerar en professionell roll.

Hur skall vi tolka dessa till synes halsbrytande kombinationer? Min tolkning är att Charlotta både bejakar ett behov av att klä sig i lättburen, blommig sommarklänning, som vilken kvinna som helst, men att hon också på ett skämtsamt sätt driver med och bryter mot prästkårens klädkod. Det är ett medvetet normbrott, som innebär att de symboltyngda prästkläderna ”poppas upp”.

Det finns en seglivad föreställning om att vårt yttre speglar vårt inre: man är den man ser ut att vara (Lundgren & Kroon 1996). Om en kvinnlig präst skall betraktas som professionell, kan hon därför inte se ut och klä sig som en primadonna. Charlottas agerande kan därför också ses som en kommentar till den *balansgång* som kvinnliga präster ständigt tvingas utföra när det gäller klädsel och framtoning. De förväntas – och vill ofta – vara kvinnliga i någon bemärkelse, men det måste vara en kvinnlighet som är ”lagom”, inte för mycket och inte för lite. Den får inte bli alltför iögonfallande. Därför blir frågor om smycken, skornas klackhöjd, smink och frisyrier betydelsefulla. Att klä sig seriöst, bli tagen på allvar och ändå trivas med sin klädsel och sin framtoning är viktigt.

Kvinna, präst och prästklädd

Kläder ger oss möjlighet att leva oss in i olika kulturellt definierade roller och bli bekanta med dem genom kroppens reaktioner (Klepp 2009:85). Dock uppstår inte sällan kollisioner när en historiskt sett tydligt definierad yrkesroll som prästrollen

med vidhängande yttre attribut, såsom ämbetsdräkten, designats för män och kvinnor plötsligt tränger in på yrkesområdet eller fältet (Bourdieu 1996).¹⁴ Då uppstår frågetecken kring inkräktarna och deras status. Är de "riktiga" präster? Och är de "riktiga" kvinnor? Vilken typ av prästdräkter kan och bör de bära? Här kan både glapp och skavsår uppstå.

För många kvinnliga präster består utmaningen i att de, för att tolkas som "äkt inuti" också bör iscensätta sig som kvinnliga "på utsidan" (Lundgren & Kroon 1996:91–99). Men var går gränserna för hur kvinnlig en kvinnlig präst kan se ut för att framträda som en seriös präst? Denna korta artikel ger inte svaret på den frågan, men jag hoppas kunna återvända till problematiken så småningom.

Mina informanter menar att det är viktigt att utmejsla sin stil när det gäller ämbetskläderna, en stil som passar såväl dem själva som den verksamhet de arbetar inom. Dessa stilar är naturligtvis individuella och hänger samman med den privata klädstilen, men måste hållas inom ett visst ramverk som passar Svenska kyrkan och de människor som präster möter i sin yrkesutövning. I detta sammanhang kan pluralism inom kyrkan vara något positivt, menar somliga informanter. Andra menar att det är viktigt att hålla sig till en strikt klädkod, eftersom man inte framträder som individ eller privatperson utan i en ämbetsroll som företrädare för kyrkan. Prästens yttre framtoning bör inte dra människors uppmärksamhet till sig på bekostnad av budskapet.

Avslutningsvis kan konstateras att Charlotta med sin blommiga prästklänning driver med såväl traditionella föreställningar om kvinnlighet som med förväntningar på hur en "riktig" präst skall se ut. Hon är både präst och kvinna och hon förbehåller sig själv rätten att gestalta sin

yrkesroll och sin kvinnlighet i professionella sammanhang. Vi befinner oss nu långt ifrån den svarta chapeau claque och veckade sidenslängkappa som min far bar på 1960-talet och som talade ett mycket tydligt språk om såväl manlighet som yrkesroll. Men det är en annan historia...

Noter

1. Engström (2008:33) samt informanten Johanna. I slutet av 1990-talet intervjuade jag kvinnliga präster om deras syn på yrkesrollen (se t.ex. Meurling 2002, 2008). Då dök bland mycket annat frågan om kläder upp. Hösten 2010 hade jag anledning att återvända till temat prästdräkter. Det här är en första rapport från detta återbesök i den prästerliga kulturen. Det innebär att jag fortfarande befinner mig i inledningsfasen, fortsatt samlar in material och provar olika teoretiska infallsvinklar. Notera att jag av praktiska och språkliga skäl här oftast använder termen kvinnlig präst, även om adjektivet kvinnlig kan uppfattas som problematiskt.
2. Informanterna är nio till antalet och födda mellan åren 1947 och 1969. De är verksamma i stads- respektive landsförsamlingar, de flesta i Mälardalen. Två informanter har intervjuats i städer i Småland respektive Östergötland. Sex av intervjuerna är längre intervjuer, som fokuserar yrkes- och privatliv. De övriga tre är kortare och mer specifikt inriktade på vissa teman. Karin har haft e-postkorrespondens med på temat prästdräkter.
3. För en diskussion av intervjuer och fältarbete som metod och material, se t.ex. Alver 1990 och Kaijser & Öhlander (red.) 1999.
4. Etnologisk dräkt- och modeforskning är forskningsfält som genererat mycken kunskap såväl empiriskt som teoretiskt. Se t.ex. Nylén 1962, Nilsson (red.) 2005, Gradén & Petersson McIntyr (red.) 2009.
5. Kung Carl XVI Gustafs äldre systrar kallades för hagaprincessorna, eller hagasessorna, när de var små. Uppgiften om deras brudklänningar som inspirationskälla till sahlinsklänningen finns i ett e-postmeddelande från Karin 2010-10-31.
6. För en diskussion om uniformer, se Nylén 1962, Larsson 2008, Rosenhorn 2009. I denna artikel använder jag för enkelhetens skull termerna prästdräkt, ämbetsdräkt, yrkesplagg och yrkeskläder synonymt. Just Margit Sahlins prästklänning med tillhörande silverkors förvärvades hösten 2010 av Nordiska museet i Stockholm.
7. Jag har för avsikt att göra intervjuer med några tillverkare av prästkläder och då bl.a. förhöra mig

- om vilka modeller man syr upp och säljer mest av.
8. Man kan ställa sig frågan om det lagts ett större fokus på yrkeskläderna i takt med att fler kvinnor blir präster. Den frågan kan inte besvaras här, men så mycket kan sägas att eftersom kvinnors ämbetsdräkt inte är reglerad på samma sätt som männens har möjligheter för större variation öppnats.
 9. Här bidrar stiftens med en mindre summa pengar, ett s.k. klädbidrag.
 10. En av mina guidekollegor, som på Löfstad slott har burit grevinnan Emilie Pipers (1857–1926) kläder i olika sammanhang, menar att man bär upp kläder av ett visst snitt, t.ex. högtidskläder, på ett annat sätt än sina vardagskläder (se även Gradén & Petersson McIntyre 2009:17).
 11. Maria Sjödin själv säger att plaggen är "sensuella men aldrig vulgära" (Rosenhorn 2009:27:ff). Frågan är om prästkläder skall vara sensuella. Informanterna skulle knappast hålla med om det.
 12. Detta förhållningssätt, vad som passar kvinnors kroppar, kan å ena sidan betraktas som uttryck för en kulturell konstruktion, men å andra sidan finns det belägg, i form av personliga vittnesbörd, för att de tidiga kvinnliga prästerna inte hittade plagg som passade dem. De fick köpa prästskjortor uppsydda till män och låta sy om dem alternativt låta måttbeställa och sy upp egna skjortor. Birgitta Carsnäs berättar t.ex. att hennes mor under flera år sydde frimärksskjortor åt henne, eftersom sådana skjortor inte fanns att få i damstorlek (*Ett historiskt vägval...*, s. 6).
 13. De manliga prästerna, som utgör normen, som är "könsneutrala", har sannolikt inte detta problem (jfr Bengtsson & Frykman 1987).
 14. I Sverige har kvinnor kunnat prästvigas sedan 1960, så det är knappast en nyligen timad förändring. Men i ett historiskt perspektiv har det skett relativt nyligen i Svenska kyrkans historia.

Käll- och litteraturförteckning

Otryckta källor

Informanter

Anna (1947), Berit (f. 1950), Charlotta (f. 1952), Camilla (f. 1959), Stina (f. 1961), Daniela (f. 1963), Johanna (f. 1965), Frida (f. 1968), Maria (1969).

Fältanteckningar

Pastoralinstitutets kläddag i Uppsala, 2011-02-11.

E-post

E-postkorrespondens mellan Karin (f. 1964) och författaren 2010-10-31.

Broschyrer och småtryck

Broschyrer och småtryck från skrädderier och klädproducenter utdelade vid Pastoralinstitutets kläddag i Uppsala, 2011-02-11.

Uppsats

Rosenhorn, Susanna, 2009. *"Jag är jag, vem ska jag rätta mig efter". Relationen mellan kvinnliga präster, officiella rekommendationer och klädproducenter.* (Opublicerad uppsats i etnologi.) Uppsala universitet, Etnologiska avdelningen.

Tryckta källor

Internetsidor

Ett historiskt vägval. Femtio år med prästvigda kvinnor. 1958–2008. www.svenskakyrkan.se/default.aspx?id=581787 (2011-04-14)

Litteratur

Alver, Bente Gullveig 1990. *Creating the Source Through Folkloristic Fieldwork. A Personal Narrative.* FF Communications, no 246. Helsinki: Sumalainen tiedeakatemia.

Bengtsson, Margot & Jonas Frykman 1987. *Om maskulinitet. Mannen som forskningsprojekt.* Rapport – Delegationen för jämställdhetsforskning, nr 11. Stockholm: JÄMFO.

Bourdieu, Pierre 1996 (1984). *Homo Academicus.* Stockholm/Stehag: Symposium.

Ehn, Billy & Orvar Löfgren 2001. *Kulturanalyser.* Malmö: Liber.

Engström, Elin 2008. "Hur står det till idag då? Från att få bli till att få vara präst". I: Hössjer Sundman, Boel (red.),

- Äntligen stod hon i predikstolen! Historiskt vägval 1958.* Stockholm: Verbum.
- Gradén, Lizette & Magdalena Petersson McIntyre 2009. "Inledning". I: Gradén, Lizette & Magdalena Petersson McIntyre (red.), *Modets metamorfoser. Den klädda kroppens identiteter och förvandlingar*. Stockholm: Carlsson.
- Gradén, Lizette & Magdalena Petersson McIntyre (red.) 2009. *Modets metamorfoser. Den klädda kroppens identiteter och förvandlingar*. Stockholm: Carlsson.
- Hössjer Sundman, Boel (red.) 2008. *Äntligen stod hon i predikstolen! Historiskt vägval 1958.* Stockholm: Verbum.
- Kaijser, Lars & Magnus Öhlander (red.) 1999. *Etnologiskt fältarbete*. Lund: Studentlitteratur.
- Klepp, Ingun Grimstad 2009. "Klær, kropp og velvære. Hva vil det si å føle seg velkledd?". I: Gradén, Lizette & Magdalena Petersson McIntyre (red.), *Modets metamorfoser. Den klädda kroppens identiteter och förvandlingar*. Stockholm: Carlsson.
- Knuts, Eva 2006. *Något gammalt, något nytt – skapandet av bröllopsföreställningar*. Göteborg: Mara.
- Larsson, Marianne 2008. *Uniformella förhandlingar. Hierarkier och genusrelationer i Postens kläder 1636–2008*. Nordiska museets handlingar 134. Stockholm: Nordiska museet.
- Larsson, Marianne 2009. "Vad gör uniformen med brevbäraren? Uniformen som aktör och arena för förhandling". I: Gradén, Lizette & Magdalena Petersson McIntyre (red.), *Modets metamorfoser. Den klädda kroppens identiteter och förvandlingar*. Stockholm: Carlsson.
- Lundgren, Eva & Ann Kroon 1996. "Den öppna kroppen och det låsta könet. Den symboliska och dynamiska kroppen speglad mot psykiatrisk konstruktion av transsexualitet". *Sociologi idag*, nr 4, s. 79–110.
- Meurling, Birgitta 2002. "The Pure Heart. The Construction of Professionalism among Swedish Clergywomen". *Arv. Nordic Yearbook of Folklore* 2002, s. 125–137.
- Meurling, Birgitta 2008. "I själen alltid ren. Prästvigda kvinnors syn på sin yrkesroll". I: Hössjer Sundman, Boel (red.), *Äntligen stod hon i predikstolen! Historiskt vägval 1958.* Stockholm: Verbum.
- Nilsson, Bo G. (red.) 2005. *Påklädd, uppklädd, avklädd. Om kläder, kropp och identitet*. Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag.
- Nylén, Anna-Maja 1962. *Varför klär vi oss. Kring dräktens roll förr och nu*. Västerås: Ica-förlaget.
- Ortner, Sherry 1974. "Is female to male as nature is to culture?". I: Rosaldo, M.Z. & L. Lamphere (red.), *Women, Culture, and Society*. Stanford, California: Stanford University Press.
- Ortner, Sherry 1996. *Making Gender. The Politics and Erotics of Culture*. Boston, Mass.: Beacon Press.
- Åse, Cecilia 2000. *Makten att se. Om kropp och kvinnlighet i lagens namn*. Malmö: Liber.